

Рецензії

ПРИТОМНІСТЬ НАЦІЇ І ПАФОС ЕСЕЇСТА ДОНЦОВА

Донцов Дмитро. Літературна есеїстика. – Дрогобич: ВФ “Відродження”, 2010. – 688 с.

Поняття, винесені в заголовок статті, досі “провисають” стосовно Дмитра Донцова, та й узагалі “це ще питання, чого він більше завдав українській культурі й політиці – користі чи шкоди”. Таке дуже пошукове питання ставить у статті “Непророслі зернята” Юрій Шевельов. Як про обох них, ніби “прагнучи віддати належне і Ю. Шевельову, і Д. Донцову”, пише Євген Сверстюк, а слідом за ним і Сергій Квіт. В історії боротьби “за волю – проти двох світових потуг” (Є. Сверстюк), як визнав автор передмови, “боротьба методів і стилів – можливо, це найкраще пояснення” (17).

“Думається, – продовжує автор передмови, – зміст їхньої дискусії можна підсумувати так: чи може українська література перейти з окопів до кав’ярні, а письменник – звітувати лише перед мистецтвом за те, що він пише? Зрозуміло, що це питання справедливе лише у стосунку до сьогодення”.

Та хоч би як там було, цілком слушно твердить С. Квіт, “навряд чи письменник загалом буває ідилічно задоволений життям. Якщо йому за власну творчість не загрожує концентраційний табір, він намагається дати відповідь на інші, важливі для художника питання...” (18). Щойно в останньому зацитованому реченні рецензентом було зауважено свідчення надмірного пієтету С. Квіта перед буквою Д. Донцова (наслідування все-таки несучасної орфографії: у Д. Донцова “інші”, хоч треба “інші”).

Рецензована тут книжка в передмові С. Квіта описана так: “Збірка Д. Донцова “Літературна есеїстика” буде другою книгою у цій серії”. Що ж стосується питання про часи, коли перед термінами “націоналізм” і “націонал-соціалізм” читачі впадали в непорозуміння чи навіть отороп, то є таки правда у словах

С. Квіта, що “століття бездержавності негативно відбилися на спільних прагненнях українського народу”. Та чи вся? Бо чи ж випадково автор передмови згадує гасло В. Липинського “від держави до нації” й гасло Д. Донцова “від нації до держави”? Різновекторність цих гасел накладається на одні в пріоритетах, ба навіть в історичному часі, коли вони актуалізуються. В. Липинський окреслив пріоритет, що був уможливлено досяжним у називному відмінку, чим і скористався політичний Генералісимум, надавши Україні політичної репрезентативності в ООН, тобто на шляху “від держави до нації”. Номінативи за часів Сталіна-Молотова й пізніше не збігалися в зовнішньополітичному та внутрішньополітичному застосуваннях і значеннях.

Передмова “Література вогняних меж в есеїстиці Дмитра Донцова” С. Квіта має одне “найвідповідніше означення націоналізму: це самовладство надії”. Його “вдалося... “витягти” з Д. Донцова” якомусь М. Сосновському “в усній розмові”. Стосовно боротьби методів і стилів видається промовистим очевидне домінування в цій боротьбі “вісниківців”

– людей романтичного складу, що ведуть свій родовід ще з пори Лесі Українки, котрій посвятив Д. Донцов свою статтю “Поетка українського Рисорджіменто”. На думку Д. Донцова, “література стає полем не лише естетичної, а й політичної боротьби”. Критик-есеїст Д. Донцов у статті “Криве дзеркало української літератури” рішуче й вимогливо твердить: “Коли новими талантами увірветься ота нова релігія в нашу літературу, тоді перестане бути остання кривим дзеркалом. Тоді стане вона чистим, простим, може страшним, але прекрасним дзеркалом життя”. Провіння Д. Донцова “переконувати не так аргументами, як пафосом” говорить М. Ільницький у львівській книжці “Критики і критерії” [2, 9], нагадуючи про схильність критика до експресіонізму (“лише те, щоби недоговорене словом сугерувати викликанням асоціації; не дати зрозуміти, що хоче сказати поет, лиш дати відчуття” (Д. Донцов)). Публіцист дуже часто пише про прозаїків і про поетів сурядно, добираючи найбільш експресивних серед митців: “І коли ми захоплюємося творами Достоєвського, то не тому, що він стояв під шибеницею і відбув каторгу, а тому, що вони, сі твори, є геніальні”.

Критик С. Квіт увиходить у патетику: “Якби вороги і заздрісники Донцова справді читали його твори, вони повинні були б зважати на модернізм стилістичних наголосів” (9). Нижче С. Квіт так само патетично зізнається: Донцовська літературна критика есеїстична, така, що спирається на смак і почуття. Його аргументи бувають ефемерними, проте завжди слухними, дотичними до сутності проблеми. “Кілька років тому, – пише Донцов 1927 р. – я чув від одного поляка, що на світі є лиш два тверді народи: жиди й українці. <...>. В обличчю страшних, нами самими завинених катастроф, я хотів сміятися з тих слів. Прочитавши Стефаника – я починаю їх трохи розуміти” [1, 149]. Ще далі С. Квіт злітає на критерії аксіології, вважаючи, що “стилістична характеристика виступає головним критерієм оцінювання художнього твору” (9). Це вже схоже на тягання із самим Донцовим, пієтет перед яким засвідчений у С. Квіта літерально (особливо в слівці “асоціації” замість “асоціації”, та ще

“жадний” у значенні “жодний”).

Ще коли “Л.-Н. Вістник” писали через “+”, а “Книгарь” з м’яким знаком, Д. Донцов 1918 року видрукував статтю про Лесю Українку, де сказано: “Жадне ім’я в українській літературі не лишилось так мало зрозумілим, як ім’я Лесі Українки. І жадне інше не дає нам більшого права називатися європейським народом”.

Далеко пізніше в лондонській брошурі “Туга за героїчним” (1953) Д. Донцов афористично сформулює: “...Слово, а тим більше поезія – це містерія, яку розгадати є головним обов’язком критика”. До цих слів С. Квіт додає: “Це той романтичний погляд на літературну критику, який ніколи не втратить своєї актуальності. Критика – це мистецтво, пов’язане з особистими якостями інтерпретатора” (11).

Диво дивне, але як Д. Донцов, а слідом за ним і С. Квіт начисто забувають ім’я Івана Франка – найіменитішого інтерпретатора, до того ж сучасника “найбільшого мужчини” в поезії – Лесі Українки.

Це ім’я в статті С. Квіта попереджено лаштунками “вісниківців”, з Є. Маланюка починаючи. “...Хресний шлях євреїв такий же близький Юрієві Клену, – читаємо в передмові Ю. Коваліва до видання його “Вибраного” 1931 року, – як і драма польського народу” [3, 21]. Поряд із Є. Маланюком та Ю. Кленом С. Квіт згадує також О. Телігу, О. Ольжича, Л. Мосендза, Ю. Липу, О. Стефанович, Р. Бжеського, Л. Віконську та ін., які в часи протиборства підносили “фану” ідейної визначеності, що з умовах складної боротьби виливалося в неймовірно загудзовані сплетіння. Проте, як слушно зауважує С. Квіт, “у донцовську (вісниківську) добу українська суспільна думка перестала бути загумінковою” (7). Д. Донцов, наполягаючи на пафосі, робив критику есеїстичною. У полеміці з ним українські літератори творили критику наукову, літературознавчу, системну. Аби прізвище нашого рецензованого автора не було драстично шовіністським, можна запевнитися в тому, що й більшості вимушених “містерій” Д. Донцову вдалося б уникнути й не запобігати уваги М. Зерова та М. Хвильового. Драматизм долі часом проникає в “букву” поіменованої особи. Пам’ятати про це спонукає історія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донцов Д. Поет твердої душі (В. Стефаник) // *Літературно-Науковий Вістник*. – 1927. – Т. 92.
2. Ільницький М. Критики і критерії. – Львів, 1998.
3. Ковалів Ю. Прокляті роки Юрія Клена // *Клен Ю.* (Освальд Бургарт). Вибране. – К.: Дніпро, 1991.

Отримано 2 лютого 2011 р.

Микола Кодак
м. Київ

ГОГОЛЬ У ХХ СТОЛІТТІ

Самойленко Г. В. Гоголь у ХХ столітті. Європа. Середня Азія і Закавказзя: Тематико-бібліографічний покажчик. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – 481 с.

Ювілейний гоголівський рік (2009) доповнив гоголіану величезною кількістю різноманітних заміток, есе й досліджень, присвячених як постаті митця, його творчості, так і з'ясуванню дражливих дискусійних питань на кшталт “так чий же Гоголь: український чи російський?”. У вирі такого масиву літератури залишився непоміченим тематико-бібліографічний покажчик “Гоголь у ХХ столітті. Європа. Середня Азія і Закавказзя”, упорядкований доктором філологічних наук, професором Григорієм Самойленком. З-поміж його останніх творчих здобутків у царині гоголезнавства такі книжки, як “Николай Гоголь и Нежин” (Ніжин: Аспект-Поліграф, 2008. – 316 с.); “Музей Николая Гоголя в Нежине” (Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2008. – 103 с.); “Творча спадщина Гоголя на перетині епох” (Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – 210 с.); “Святкування ювілею Миколи Гоголя в Ніжині. 200-річчя від дня народження” (Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 140 с.).

Учений-гоголезнавець, відчувши нагальну необхідність створення найповнішої (умовно кажучи, адже він, за його словами, не претендував на тематичну повноту) бібліографії про життя та творчість Гоголя та маючи досвід укладання бібліографічних довідників (ще 1984 року світ побачила книжка “Гоголь і літератури народів СРСР”, автором якої був Григорій Васильович), реалізував цей значущий проект.

Тематико-бібліографічний покажчик “Гоголь у ХХ столітті” розпочинається переднім словом “Гоголь і минуле століття”, у якому Г. Самойленко “діагностує” еволюцію читача й розвиток гоголезнавства як науки, розкриває таїну актуальності Гоголевої творчості для минулих і прийдешніх поколінь та означає мету створення покажчика: “Осмислення теми “Гоголь у ХХ столітті” дає можливість дослідникам визначити перспективу вивчення творчості письменника у новому ХХІ столітті,

поміркувати над тим, хто є Гоголь і в чому безсмертна сила його творів, чим він цікавий для громадян не тільки окремо взятої країни, але й цілого світу”. Автор указує також на принцип створення покажчика та оперування досвідом роботи попередників в укладанні бібліографічних покажчиків. Не зайвою була б деталізація етапів збирання та принципів упорядкування матеріалу, критерії його відбору, аргументація рубрикацій.

В основі покажчика – матеріали бібліографій Л. Добровольського та В. Лаврова, В. Казаріна, Л. Гранатович, В. Воропаєва, В. Вікулової, семінарів Е. Войтоловської та О. Степанова, Л. Климкової, “Історії російської літератури ХІХ ст.” К. Муратової тощо. Джерела у книжці розташовані за тематико-хронологічним принципом, котрий не лише полегшує користування покажчиком, а й демонструє всі вузлові тематичні напрями, за якими його створено.